

A nyelvészetnek az utóbbi évtizedekben tapasztalható nagyfokú specializálódása miatt meglehetősen nehéz helyzetben van az, aki a 20–21. század nyelvelméleteiről összegző, ismeretterjesztő áttekintést próbál adni. Az 1970-es és az 1980-as évektől megjelenő és megerősödő funkcionális nyelvelírési stratégiák, valamint a nyomukban kibontakozó kutatások a nyelv társadalmi szerepét, a nyelv és a nyelvhasználat beszédhelyzettől függő funkcióit hangsúlyozzák. A funkcionális megközelítésmódok új modelljei és szempontjai lehetővé teszik a nyelvi rendszer összefüggéseinek a korábbi, strukturális megközelítések szűk(ebb) leírásain túlmutató bemutatását.

Jelen munka egyrészt áttekintést, összefoglalást kíván adni a 20. század legbefolyásosabb nyelvészeti irányzatairól, másrészt esettanulmányokat tartalmaz: morfoszintaktikai eszközök és különböző grammatikai jelentések mondat- és szövegbeli funkcióinak vizsgálatát és bemutatását. Az anyag jelen formában való közzétételét különösen az teszi indokolttá, hogy a különböző, egymással versengő nyelvelméleti modellekről, nyelvvizsgálati módszerekről és alkalmazhatóságukról még mindig kevés olyan összefoglaló jellegű munka létezik, amely a felsőoktatásban segítséget nyújthatna a diákoknak az eligazodásukban.

ISBN 978-615-5107-63-4

9 786155 107634 >

Patrocinium

H. Varga Márta: FORMÁK ÉS FUNKCIÓK

P

H. Varga Márta

FORMÁK ÉS FUNKCIÓK

Morfoszintaktikai eszközök és grammatikai jelentések vizsgálata

Bölcsészettudományi Kar

H. Varga Márta

FORMÁK ÉS FUNKCIÓK

Morfoszintaktikai eszközök és grammatikai jelentések vizsgálata

Lektorálták:

Szili Katalin
egyetemi docens

Tolcsvai Nagy Gábor
egyetemi tanár, az MTA levelező tagja

A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar
és a Patrocinium Kiadó
kiadványa

Budapest, 2012,

Kiadja: A Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kara és a Patrocinium Kiadó

A sorozatszerkesztésért felelős dr. Sepsi Enikő, a Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Karának dékánja.

Nyomdai munkálatok: Vareg Hungary Kft.

A borítón feltüntetett kép Victor Vasarely alkotása, címe: Zebrák (1943)

Minden jog fenntartva, beleértve a mű sokszorosítását, bővített vagy rövidített változatban történő kiadását is. A kiadó írásos hozzájárulása nélkül a mű, illetőleg annak része semmilyen formában nem sokszorosítható.

© H. Varga Márta, 2012

© Károli Gáspár Református Egyetem Bölcsészettudományi Kar, 2012

© Patrocinium Kiadó, 2012

ISBN 978-615-5107-63-4

TARTALOMJEGYZÉK	OLDALSZÁM
BEVEZETÉS	9
I. A 20. ÉS A 21. SZÁZAD „LEGBEFOLYÁSOSABB” NYELVELMÉLETEI	17
1. A modern nyelvtudomány megteremtője, Ferdinand de Saussure.....	17
1.1. <i>A nyelv és a beszéd kettőssége</i>	18
1.2. <i>A szinkronia és a diakronia kettőssége</i>	21
1.3. <i>A nyelvi jel értelmezése</i>	21
1.4. <i>A nyelv rendszerszerű vizsgálata</i>	22
2. Noam Chomsky nyelvészeti forradalma.....	25
2.1. <i>A generatív nyelvelmélet tárgya: az egyén nyelvi képessége</i>	26
2.2. <i>A mondatalkotás mechanizmusának feltárása</i>	28
2.3. <i>A nyelvsajátítás generatív magyarázata</i>	30
3. Funkcionális szemlélet a nyelvreírásban.....	32
4. A nyelvtudomány ún. kognitív és pragmatikai fordulata.....	35
4.1. <i>A nyelvtudomány kognitív fordulata</i>	36
4.2. <i>A nyelvtudomány pragmatikai fordulata</i>	37
5. A használatalapú nyelvtudomány.....	38
5.1. <i>A nyelvi szerkezet és a nyelvhasználat kapcsolata</i>	39
5.2. <i>A gyakoriság szerepe</i>	40
5.3. <i>A produkció és a megértés mint a nyelvi rendszer integrált része</i>	40
5.4. <i>A tanulás és a tapasztalás szerepe a nyelvsajátítás folyamatában</i>	41
5.5. <i>A nyelvi reprezentációk nem tárolt és rögzített egységek</i>	41
5.6. <i>Az adatok fontossága a nyelv elméletében és leírásában</i>	42
5.7. <i>A nyelvhasználat, a szinkron variációk és a diakron változások kapcsolata</i>	42
5.8. <i>A kontextus szerepe a nyelvi rendszer működésében</i>	44
6. A funkcionális szemléletű alternatív irányzatok sajátosságai.....	45
6.1. <i>Az elmélet és az empiria egyensúlya</i>	46
6.2. <i>A nyelvi változásokról</i>	46
6.3. <i>A szinkronia és a diakronia viszonya</i>	47
6.4. <i>A nyelvi variációk</i>	48
6.5. <i>A nyelv ökörendszere</i>	49
6.6. <i>A nyelv mint tudás és mint társadalmi jelenség</i>	50
6.7. <i>Szabályszerűség vs. adekvátság</i>	50

6.8. A funkció elsődlegessége.....	51
6.9. A nyelvészeti szemantika enciklopédikus jellege.....	54
6.10. Autonóm rendszer-e a nyelv?.....	55
6.11. A prototípuselv érvényesülése a kategorizációban.....	55
6.12. Az anyanyelv elsajátításáról.....	57
6.13. A metafora ismét a nyelvi modell része.....	58
6.14. A nyelvi tevékenység nyelv- és kultúraspecifikus voltáról.....	60
6.15. A nyelv és a nyelvtan önkényességének vs. motiváltságának kérdéséhez.....	60
7. Táblázatos összegzés.....	61
8. Funkcionális grammatika.....	68
9. Funkcionális nyelvelméleti irányzatok.....	70
II. MORFOSZINTAKTIKAI ESZKÖZÖK FUNKCIÓINAK VIZSGÁLATA.....	71
1. Az <i>-(V)s</i> képző.....	71
2. A denominális <i>-(A)tl(A)n</i> képző (a fosztóképző).....	91
3. A deverbális <i>-(A)tl(A)n</i> képző (a tagadóképző).....	106
4. A rokon funkciójú <i>-(V)l</i> és <i>-(V)z</i> denominális verbumképzők.....	123
5. A kettős funkciójú <i>-t/-tt</i> formáns.....	132
6. A <i>van</i> funkciói.....	139
7. A határozói igeneves szerkezet (a „létege + <i>-va, -ve</i> ” szerkezet).....	145
III. GRAMMATIKAI JELENTÉSEK VIZSGÁLATA.....	152
1. A 'birtoklás' nyelvi kifejezőeszközei.....	152
2. A 'valamivel való ellátottság' grammatikai kifejezőeszközei.....	161
3. A 'hiány' grammatikai kifejezőeszközei.....	173
4. A fosztóképzős melléknevek szemantikai ellentétpárjai.....	194
5. A részshatározói funkció nyelvi kifejezőeszközei.....	202
6. A 'nomen acti' képzők.....	210
7. A passzív jelentés nyelvi kifejezőeszközei.....	222
8. A grammatikai redundancia.....	229
9. A nyitótovekről.....	250
10. Egyszerű vagy összetett képzők?.....	266
11. Plurale tantumok a magyarban.....	275
12. A nyelvtanulók „hamis barátai”-ról.....	288

UTÓSZÓ.....	301
BIBLIOGRÁFIA	303
ELSŐ MEGJELENÉSEK	321